

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' נח תשפ"ב | גליון מס' 263

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' בראשית, כ"ה תשרי תשפ"ב

שְׁנַיִם מִקְרָא וְאַחַד תְּרָגוּם

מהו גדר חיוב קריאת שנים מקרא ואחד תרגום? ומהו שכר המצוה? | תלמידי-חכמים העוסקים וטרודים בלימודים, האם גם הם חייבים בקריאה זו? | מה אמר 'המגיד' למרן הבית יוסף אודות חשיבות הקריאה בהבנה? | מהו סדר הקריאה הראוי והנכון? | האם מצוה לחנך קטן בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום? | קריאה בטעמי המקרא | כיצד ינהג מי שחיסר קריאת פרשה?

הגאונים (ליק, סי' ז) בשם רב מתתיהו גאון, ושאלתם תלמיד חכם שרוצה לשנות תלמודו ואינו רוצה להסדיר פרשיותיו עם הציבור, האם רשאי לעשות כן, תשובה, כך אמרו חכמים שאף על פי שהוא חושק בתלמודו, אל יפגע מלהשלים פרשיותיו עם הציבור. וכן הוא בספר העתים (עמ' רנ"ג ורס"ו).

כמו כן בספר שלחן לחם הפנים (ח"ה סי' רפה) כתב שהוא פלא מי התיר לכמה תלמידי חכמים ומשכילים ונבונים ויודעי ספר הפוסקים עצמם מחיוב זה ואינם נזהרים בזה, ומהיכן יצא להם שהם פטורים כיון שזה מוסכם בש"ס בבלי וירושלמי, מדרש וכל הפוסקים, ראשונים ואחרונים וכן המקובלים, לכן צריך כל מי שיודע לקרוא לקיים דבריהם, ומה גם שזוכה שמאריכין לו ימיו ושנותיו. והגם מי שהוא טרוד ביום שישי לקרותה, מ"מ יכול לקרות ביום שבת שהוא פנוי מעסקיו או קודם תפילה שזה העיקר לדעת הפוסקים, או אחר אכילה קודם מנחה.

גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן יז) העיר על אותם המתרשלים בחיוב זה, כי הוא חיוב גמור, ואף מי שתורתו אומנתו כרשב"י וחבריו, שהיו פטורין מתפילה דרבנן, מכל מקום היו חייבין בקריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, דהרי גם זה הוא לימוד תורה, ובכלל חיוב לימוד התורה הרי יש חיוב ללמוד גם מקרא. וכל שכן בדורינו שאין הכל בקיאים במקרא.

קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בהבנה

לכתחילה ראוי ללמוד את כל הפרשה בהבנה, כמו שכתב בספר מגיד משרים למרן הבית יוסף שאמר לו המגיד: "והטוב בעיניך שאתה קורא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ברהיטא כחותה על הגחלים, לפרוק עול מעליך, והלא יש לך לזכור מאמר רבי שמעון בן אלעזר, אל תעשה תפלתך קבע וכו', אבל צריך לקרוא הפרשה בנחת ולהרגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם, ומה שלא תוכל לתרץ עיין במפרשים". גם השל"ה הקדוש כתב שצריך לשים לבו ועיניו להתבונן בעת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, הן במצוות, הן במוסר, והן במדות היוצאות מן הפוסקים, כי אכן זו היא מטרת ותכלית לימוד תורה מעיקרה.

שאלה: האם קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבוע, הוא חיוב גמור על כל אחד ואחד, תלמידי-חכמים ומורי-הוראות השוקדים על תלמודם? ומה הדין בקטן שהגיע לגיל חינוך?

גדר חיוב הקריאה ושכרה

תשובה: מקור דין זה הוא בגמרא (ברכות ח ע"א): לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו 'עטרות ודיבון' (שהוא פסוק שאין לו תרגום, וצריך לקרואו שלש פעמים), וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, משלימים לו ימיו ושנותיו. ויש לדעת שהוא דין וחייב גמור, וכפי שנפסק בטור ובשולחן ערוך (סי' רפה ס"א): "חייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור". ולשון הרמב"ם (הל' תפלה פי"ג הכ"ה): אף על פי שאדם שומע קריאת כל פרשיות התורה כולה בכל שנה ושנה מפי שליח ציבור, בכל שבת ושבת, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע סדר אותה פרשה של השבת, שנים מקרא ואחד תרגום, עד שישלים כל פרשיותיו עם הציבור. וכן מבואר בדברי עוד ראשונים.

אמנם הראב"ן (תחילת הספר סי' פח) כתב שדוקא יחיד הדר בכרך שאין בו מנין לקרות בתורה, חייב להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום. אך היא סברא יחידאה, ודעת שאר הראשונים שחובה על כל אחד ואחד. וכתב בערוך השולחן (סי' רפה ס"ב) שבוודאי בשעה שתיקן משה רבינו לקרות בתורה, תיקן גם כן תקנה זו שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום. ובעל הטורים (שמות א א) הביא רמז לכך מהפסוק 'ואלה שמות בני ישראל' - ראשי תיבות: ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים ישיר יחיה שנים רבות ארוכים לעולם. והלבוש (סי' רפה) כתב סימן: 'ואלה שמות בני ישראל' - וחייב אדם לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום.

תלמיד-חכם העוסק בלימודיו

אפילו תלמיד חכם שנפשו חשקה בתורה ובתורתו יהגה יומם ולילה בתלמוד ובפוסקים, גם הוא חייב להשלים פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, וגם אם עוסק בתורה שיש עמה כתיבת חידושי תורה ופסקי הלכה, מחוייב בדבר זה. כך מבואר בתשובות

סדר הקריאה

מי שהשעה דחוקה לו ואין לו פנאי לקרוא לעצמו את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, וכן תלמיד-חכם שזמנו מצומצם, וטרוד הרבה בתלמודו, יכול לכתחלה לקרוא בלחש את כל הפרשה עם השליח ציבור הקורא בתורה פסוק בפסוק ואחר כך שוב יחזור ויקראנה פעם שניה בביתו ואחר כך יקרא פעם אחת את כל התרגום ובזה יצא ידי חובתו. וכן השליח-ציבור הקורא בתורה רשאי לקרות הפרשה בהכנתה לפחות פעם אחת מתחילתה ועד סופה, ופעם שניה כשקורא אותה בציבור, ואחר כך יקרא התרגום. וכן כתב בספר המנהגים למהר"א טירנא: "ולעולם ישלים פרשיותיו עם הציבור אחד מקרא ואחד תרגום ועוד אחד מקרא כשקורא בלחש עם החזן, וכן עיקר".

גם הלבוש (ס"ה) כתב שהקורא אחד מקרא ואחד תרגום וכשקוראים הפרשה בבית הכנסת קורא עם החזן את הפרשה מלה במלה יוצא ידי חובה שנים מקרא ואחד תרגום. וכ"כ להדיא הפרישה (סי' רפה ס"א). ובלחם חמודות (פ"ק דברכות אות לט) כתב שגם הרמב"ם ומרן השו"ע מודים שאם קורא בפיו עם החזן מלה במלה בעת קריאת התורה, יוצא ידי חובת קריאת מקרא פעם אחת וצריך להשלים רק עוד פעם נוספת.

קטן שהגיע לגיל חינוך

קטנים שהגיעו לחינוך, מצוה לחנך גם אותם במצוות חכמים חשובה זו של קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבוע. וידוע שמצוות חינוך היא לא רק במצוות דאורייתא אלא גם במצוות דרבנן, והאריך בזה הראשון לציון הגאון רבי יוסף חזן בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' צט), וכן מבואר בתפארת ישראל (מגילה פ"ב מ"ד סוף סק"א) שיש חיוב לחנך הקטן גם בענינים דרבנן. וכן כתב הגאון רבי יצחק טייב בערך השלחן (סי' תרנז) שדעת כל הפוסקים שיש מצות חינוך לקטן.

ובאמת כן מוכח מדברי המשנה (ברכות כ ע"ב): "קטן חייבים לחנכו בתפילה", והרי לדעת רש"י ותוס' והרמב"ן - תפילה אינה אלא מדרבנן. וכן הוכיח המגן אברהם (סי' שמג סק"ב). וכן מוכח מדברי הרמב"ם (הל' נחלות פרק יא ה"י) והשולחן ערוך (ח"מ סי' רצ סט). וכן הסיק הפרי מגדים (משב"ז סי' תרנו סק"א, ובפתיחה כוללת ח"ב אות י'), וכן פסק בשו"ע הגר"ז (סי' שמג ס"ב) שמצוות חינוך נוהגת הן במצוות עשה של תורה, הן בשל דברי סופרים. וכן כתב החי"אדם (כלל סו סי' ב). וכ"כ מהרי"י אלגאזי בספר ארעא דרבנן (מה"ת אות עז) ומהר"י עייאש בספר שבט יהודה (יו"ד סי' שפד דין ה). וכן כתב המשנה ברורה (סי' תרנו סק"ג, ועי' בשער הציון סי' ע סק"ו).

אמנם יש מי שחולק בדבר, כפי שהביא ברכי יוסף (סוף סי' תרנו) בשם מהר"י הכהן שכתב שאין מצות חינוך במצווה דרבנן, והביא ראיה מדברי הגמרא (חגיגה ו ע"א) לענין קטן חגור, וכן דייק החתם סופר (חידושי סוגיות, מונקאטש תרס"ב, סי' כד. הגהות שו"ע או"ח סי' שמג) מדברי הגמרא שם, אולם כבר דחה ראייתו בביכורי יעקב (סי' תרנו סק"ד), והלכה כדעת רוב ככל הפוסקים שיש מצוות חינוך גם בדברים דרבנן.

קריאה בטעמי המקרא

בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקכט) וגם בדברי רבינו האריז"ל (שער המצוות פר' ואתחנן) מבואר שיש לזהר בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום שתהא במנגינת הטעמים שלהם. וכן כתב מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' רפה סק"ח) שצריך לזהר בקריאת שנים מקרא שתהיה בנגינת הטעמים שלהם. ויש סיוע לדבר מדברי בעל הטורים הנזכר.

ולכן חובה קדושה להורים ולמלמדים בתלמודי-תורה ללמד את בני ישראל את טעמי המקרא לפני הגיעם לגיל בר-מצוה, ולא שידעו רק הקטע הקטן של מספר פסוקים כדי שיקראום בציבור בעלותם לתורה בהגיעם לגיל בר-מצוה, אלא שידעו את כל הטעמים ולחנכם שיוכלו לקיים מצות קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בטעמי המקרא. וישנם בתי-ספר שאינם מקפידים בכך, ואין טוב הדבר, ויש ליתן הדעת לחנך התלמידים לקרוא הפרשה בטעמים.

ואמנם את התרגום, אדרבה, יש להקפיד לקרותו בלי טעמים, שכן ראוי להיות על פי הקבלה. וכמו שכתב בספר נגיד ומצוה (דף טו ע"ב), וכן כתב בספר קרבן שבת, הביאו מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' רפה סק"ז). וכן כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' תו, הובא בכף החיים סי' רפה סק"ב) שמנהג המתחסדים לקרוא תרגום הפרשה בקריאת שמו"ת בטעמי המקרא, אין לו יסוד כלל, ואדרבה כל המוסיף גורע, וכבר גילה רבינו האריז"ל שאין לומר הטעמים אלא בקריאת המקרא בלבד.

חיסור קריאת פרשה

מי שנאנס ולא קרא את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ובה להשלימה בשבת שאחריו, יקרא את הפרשיות כסדרן בתורה, בתחילה הפרשה שהחסי, ואחר כך הפרשה של חובת היום. ודומה לציבור שנאנסו ולא קראו בתורה בשבת אחת, כגון שהיה שלג, עוצר וכיו"ב, שבשבת הבאה קוראים שתי פרשיות על הסדר, ואין מקדימין הפרשה של אותה שבת תחילה.

הרב ברכות המים (סי' קלה) כתב במעשה שהיה שירד שלג כבד בירושלים בשבת פרשת בשלח שנת תקמ"ז, עד שהגיע השלג יותר מגובה שיעור קומת איש, ולא נפתחו בתי הכנסת שבעיר, ובשבת פרשת יתרו היתה הרווחה, והורה שהכהן יקרא תחלה את כל פרשת בשלח ושלשה פסוקים מפרשת יתרו וישלימו לשבעה עולים, והסכימו עמו גדולי הדור. וכן העלה בשו"ת מקור ישראל (סי' קה) וכן כתב בדבר משה (ח"א או"ח סי' נ) ושכן פסק בשו"ת בית דוד (סי' ק) ושדבריו נכונים לדינא, וכן פסק מהר"י אלגאזי בספר אמת ליעקב (במשפט טעות שנפל בסדר קריאת ס"ת, סעיף ב), וכן כתב מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ט אות ב) שיש להשלים את שתי הפרשיות.

להתחיל להקפיד

לכן כל אחד ואחד ישים לבו להתחיל החל משבת זו להקפיד לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום. וכאמור, בתחילה כל פסוק ופסוק פעמיים ואחר כך תרגום. ואם קשה הדבר וזמנו מצומצם, יכול לקרוא כל הפרשה פעם אחת בשלימותה, ופעם שניה יקרא יחד עם השליח ציבור בעת קריאת התורה, ואחר כך יקרא התרגום.